

Länsprogram 2021

**Antaget vid förbundsstämman
2021-05-29**

Innehållsförteckning

Sjukvården i Dalarna	3
Patienten i centrum.....	3
Valfrihet i vården.....	3
En vård för nutidens utmaningar	3
Mobila vårdteam	3
Köfrihet i vården.....	4
Vi vill	4
Slå vakt om personalen	5
Friskvård och folkhälsa	5
Vi vill	6
Ofrivillig ensamhet	6
Vi vill	6
Psykisk ohälsa och suicid	7
Vi vill	7
Vägen framåt.....	7
Brett kompetenslyft kring äldres sjukdomar.....	8
Vi vill	8
God och nära vård	8
Vårdens organisering.....	9
Vi vill	9
Digitala lösningar och artificiell intelligens.....	10
Höjd beredskap inför framtiden.....	10
Brott och straff	12
Tryggheten ska öka i särskilt utsatta områden	12
Brottsligheten mot näringsidkare ska minska	13
Vi vill	14
Drogförsäljningen måste tryckas tillbaka	14
Vi vill	15
Kampen mot bidragsbrottslighet måste intensifieras.....	15
Vi vill	15
Stoppa otrygghet i offentliga miljöer	15
Vi vill	16
Förbättra ungas förutsättningar undvika kriminalitet	17
Vi vill	17

Polisiär närvaro ska finnas i hela Dalarna.....	18
Vi vill	18
Förbättra rekrytering och utbildning av poliser	19
Vi vill	19
Arbetsmiljön måste bli bättre för alla som arbetar i rättsväsendet.....	20
Vi vill	20
Uppvärdera polisyrket genom särskild lönesatsning	20
Vi vill	21
Näringsliv, infrastruktur och utbildning	22
Näringsliv	22
Vi vill	25
Infrastruktur	25
Vi vill	26
En skola med fokus på kunskap och kvalitet	27
Tidiga insatser viktigt för att nå målen senare	28
Samverkan viktigt i ett stort län	28
Högkvalitativ lärar- och förskollärarytbildning nödvändig.....	29
Livslångt lärande för utveckling med det omgivande samhället.....	29
Vi vill	30

Sjukvården i Dalarna

Patienten i centrum

Samhällsutmaningarna förändras, men idéerna består. För ett liberal-konservativt parti finns vissa ledord som löper som en röd tråd i politiken. Vi har under årtionden talat om att vi vill att patienten ska vara i centrum av vården. Det tänker vi fortsätta göra.

Valfrihet i vården

Den som söker sig till vården ska inte behöva möta nya ansikten hela tiden. Man ska kunna träffa samma vårdpersonal varje gång och vi fortsätter kampen för att göra oss oberoende av hyrpersonal. Vården ska vara lättillgänglig runt om i hela länet. Det ska bli fler privata entreprenörer inom vården. Mer valfrihet ger bättre vård i Dalarna. Privata och offentliga vårdgivare ska vara föremål för samma regler och samma uppföljning och kvalitetskontroll. Det är alltid kvaliteten som räknas, inte om vårdgivaren är offentlig eller privat.

Privata aktörer inom vård och omsorg är ett komplement som gynnar både medarbetare och patienter. När den offentligt drivna vården får konkurrens har människor möjlighet att välja, och det gör de. Allt fler listar sig på de för närvarande fem privata utförarna inom Region Dalarna.

Inför valet 2018 levde de privata vårdgivarna med hotet om vinstbegränsningar i välfärden. Förslaget hade medfört att stora delar av den privata vårdsektorn tvingats i konkurs. Vården har dessbättre blivit av med det hotet, men vi måste fortsätta uppmuntra entreprenörer att starta eget. Vi tror att fler vårdutförare leder till en sund konkurrens. Eftersom vården domineras av kvinnor kan utfallet även bli att fler kvinnor blir egna företagare.

En vård för nutidens utmaningar

Mobila vårdteam

Moderaterna vill satsa på en vård som kommer närmare Dalfolket. Därför överför vi resurser från sjukhusen till primärvården. Därför har vi öppnat närakuten i Ludvika. Därför bygger vi ut mobila team. Vårt mål är att samtliga Dalarnas kommuner ska vara utrustade med mobila team där Region Dalarna står för läkare och kommunerna för sjuksköterskor.

Vi tror också att det går att utöka de mobila lösningarna. Dalarna är ett glesbygdslän med en åldrande befolkning. Det ska vara möjligt att göra enklare undersökningar på fler platser i länet. Hälsum tillhör framtidens sjukvård och utgör ett stöd i glesbygd för dem som har svårt att ta sig till närmaste vårdcentral eller sjukhus. I hälsummen ska man både kunna få digital kontakt med läkare och sjuksköterskor samt ta enklare prover på plats.

De mobila vårdteamen ska inte bara begränsas till sjukvård och tillhandahållas äldre och sköra i hemmet. Utbyggnaden måste fortsätta och bör även innefatta tandvård. Mobil tandvård kan placeras ut på trailers och vara stationerad på en och samma plats under en kortare period. Det är värt att sträva efter ett förbättrat samarbete mellan tandvård och sjukvård.

Köfrihet i vården

Moderaterna sätter patienten i centrum, inte i väntrum. Vi vill arbeta för en vård som kommer närmare de behövande och som utgår från patientens behov. Den vårdsökande ska inte behöva mötas av långa köer. Vi ska arbeta mot stuprörstänkande i verksamheterna, för en minskad administration och se till att personalen får tillbringa mer tid med patienterna. Det ska vara lätt att söka och få vård.

Moderaterna eftersträvar köfrihet i vården. Att ställa människor i kö är ineffektivt, dyrt och kan orsaka mycket lidande. Arbetar vi på rätt sätt borde det vara möjligt att uppnå köfrihet på kort sikt. Vi är övertygade om att vården går att utföra mer kostnadseffektivt och med en högre produktivitet. Det skulle exempelvis gå att arbeta betydligt mer med digitala lösningar för att på ett tidigt stadium ställa rätt diagnos och kunna hänvisa den vårdsökande till rätt sorts vård.

Inom primärvården ska vi erbjuda öppettider kvällar och helger och drop-in. Öppettider ska anpassas till när vanligt folk har tid att uppsöka vården, inte efter strikta scheman dagtid. Det ska vara möjligt att söka upp en vårdcentral, sätta sig i väntrummet och ha sitt ärende löst när man lämnar byggnaden.

Vi vill erbjuda en bra vård i rätt tid! För oss är det viktigt att de som behöver vård får det så snart som möjligt. Ingen ska behöva vänta längre än nödvändigt på behandling.

Moderaterna delar en noll-vision för hyrpersonal, men om det krävs för att kunna behandla fler patienter är vi beredda att hyra in exempelvis specialistsjuksköterskor. Operationssalarna bör användas så mycket som möjligt. Finns det personal och tillgängliga vårdplatser bör det inte finnas några hinder för att operera, även kvällar och helger.

Vi vill

- **Att öppettiderna inom primärvården ska anpassas efter när gemene man har möjlighet att uppsöka vård.**
- **Att det blir en noll-vision för hyrpersonal men om det är stopp i vårdflödet ska det vara möjligt att hyra in rätt kompetens.**
- **Utöka möjligheterna att operera kvällar och helger.**

Slå vakt om personalen

Vi undertecknade i det politiska styret tillsammans med Vårdförbundet ett avtal om arbetstidsförkortningar för de som jobbar udda tider. Detta utgör den största enskilda pengamässiga satsningen under mandatperioden, fränsett investeringar i reparation och byggnation. Personalen är vår viktigaste resurs.

För att fler medarbetare ska vilja stanna kvar och vidareutvecklas inom Region Dalarna gör vi följande prioriteringar:

- **Region Dalarna ska locka fler som vill vidareutbilda sig och satsa mer på forskning. Ofta är det avsaknaden av specialistkompetens som gör att köerna växer.**
- **Även undersköterskornas kompetens och möjlighet till vidareutbildning ska stärkas.**

Friskvård och folkhälsa

Välfärdssjukdomar upptar en allt större del av vårdens resurser. Allt fler drabbas av diabetes, övervikt, fetma och högt blodtryck samtidigt som dagens vårdinstitutioner är uppbyggda för att hantera infektioner, trauman och andra akuta sjukdomstillstånd.

Betydelsen av att röra på sig, ha koll på vad man äter och att ta hand om den egna hälsan blir en allt viktigare faktor i Vårdsverige. Hur vi lever, vad vi äter och hur mycket vi rör på oss, om vi röker och hur mycket vi dricker. Därmed ökar även betydelsen av information om hur man enkelt kan förbättra den egna hälsan.

Lindrig diabetes, högt blodtryck och även stroke kan exempelvis förebyggas med motion och sund kost. Även kontroller såsom screening är ett bra sätt att arbeta förebyggande. Screening av tjocktarmen är infört. Folktandvården Dalarna testar provtagning av misstänkta förändringar i munnen med hjälp av borstprov och artificiell intelligens, AI.

Personalen ska kunna utföra olika sorters screening i bussar för att öka tillgängligheten. Man kan tänka sig att dessa bussar inreds så att de klarar mer än ett behov. Kanske kan tandvård och sjukvård dela buss. Med tanke på Dalarnas demografi och att människor i glesbygd kan ha svårt att ta sig till vården är behovet av innovativa lösningar stort.

Region Dalarna har gått in i ett samarbete med länets kommuner och skolor få alla elever att röra på sig mer. Att bygga upp en grundkondition i skåldem är någöt man har igen senare i livet.

För att bättra på tandhälsan tror moderaterna i Region Dalarna på att återinföra flourtanten. Att eleverna sköljer munnen med flour en gång i veckan tror vi är en

relativt billig insats som ger verkan och förbättrar tandhälsan hos den uppväxande generationen.

Vi vill

- **Införa olika sorters screening i förebyggande syfte och för tidig upptäckt av allvarliga sjukdomar.**
- **Återinföra "flour-tanten" som kommer ut till skolorna en gång i veckan.**

Ofrivillig ensamhet

Till folkhälsosjukdomarna borde även räknas den ofrivilliga ensamheten. Covid-pandemin har synliggjort detta samhällsproblem än tydligare. Enligt forskningen är den ofrivilliga ensamheten farligare än att röka 15 cigaretter per dag. Då den ofrivilliga ensamheten leder till ökad demens, depression och hjärt-kärlsjukdomar kostar den samhället stora summor i form av extra vård- och omsorgskostnader. Att bekämpa den ofrivilliga ensamheten borde därmed vara en del av det förebyggande hälsoarbetet.

Det är svårt för politiken att hitta verktyg mot den ofrivilliga ensamheten. Civilsamhället måste involveras, men även med de bästa redskap och intentioner kan det vara svårt att nå fram.

I Storbritannien skriver läkare ut recept på sociala aktiviteter som ska utövas i både ideella föreningar och frivilligorganisationer. På så sätt stöttas civilsamhället samtidigt som det gynnar den enskilde individen och folkhälsan.

Där har det även antagits en strategi mot ensamhet och det upprättas fonder där föreningar och kommuner kan söka pengar till projekt som skapar gemenskap och motverkar ensamhet. Detta kan vi ta lärdom av i Sverige.

Ett aktivt arbete mot ensamhet borde innebära nära samarbete och mer resurser till pensionärsföreningarna. Att skapa naturliga mötesplatser i samhället är ett sätt att motverka ensamheten.

Vi vill

- **Att Region Dalarna ska tillsätta en person som kan hjälpa till att finna samvaro med andra**
- **Införa möjlighet att ringa 1177 för att tala om sin ensamhet.**
- **Utöka samarbetet med och stöttnen av pensionärsorganisationer.**
- **Skapa fler naturliga mötesplatser.**

Psykisk ohälsa och suicid

Ungefär 1500 personer tar livet av sig i Sverige varje år. Dalarna är särskilt allvarligt drabbat med 35-40 självmord varje år (24,3/100 000 invånare män och 7,7 kvinnor/100k), med Vansbro som värst i landet 854,8 män/100 000 invånare). Vi har en nollvision inom trafiken, men ingen nollvision för suicid, varför?

Det höga antalet självmord hänger samman med den psykiska ohälsan bland yngre som står för en stor andel av suiciden. Därför behöver köerna till ungdomspsykiatri minskas. Ungdomar som riskerar att fastna i missbruk, kriminalitet och utanförskap måste fångas upp så snart som möjligt. Köerna till ungdomsmottagningarna är oacceptabla.

Moderaterna vill låta privata alternativ vara en del av lösningen för att bearbeta köerna till BUP.

Skolan och vården måste samverka och hjälpa elever med bokstavskombinationer eller dyslexi att hamna rätt i samhället. Familjecentraler är också ett sätt att möta den växande psykiska ohälsan bland unga. Det går knappast att överskatta vikten av tidiga insatser och nyttan av att försöka samarbeta med hela familjen för barnets bästa. Därför fortsätter moderaterna arbeta för att det ska finnas minst en familjecentral i varje kommun för att kunna fånga upp barn och unga på glid så tidigt i livet som möjligt.

Vi vill

- **Införa en nollvision för självmord.**
- **Att det ska finnas minst en familjecentral i varje kommun i Dalarna.**
- **Införa privata alternativ för att minska köerna till BUP.**

Vägen framåt

Det är lätt att se för mycket på brister och utmaningar och inte se till vad Region Dalarna är bra på och områden där vi faktiskt är Sverigeledande. På Falu lasarett bedrivs mycket avancerad vård för patienter med hjärt/kärl-sjukdomar. Avesta och Mora har bland landets bästa AT-läkarutbildning år ut och år in. De positiva exemplen kommer inte fram i media tillräckligt mycket.

Framtiden lär erbjuda mer digitala lösningar och AI. Det är viktigt att Region Dalarna är delaktigt i den utvecklingen. Den tekniska utvecklingen kostar, men leder förhoppningsvis till vård och omsorg som är bättre anpassad till individen. Den åldrande befolkningen och ny, dyr medicinsk teknik driver upp kostnaderna för vården, inte minst för nya läkemedel.

Samhället förändras i snabb takt. Likaså de utmaningar och problemställningar som vården ställs inför. Vården och omsorgen står inför en omfattande demografisk utmaning när en större andel av befolkningen blir äldre. Lägg till detta ökningen av sjukdomar kopplade till välfärd och effekterna av en ökad stress och oro, främst bland yngre.

Brett kompetenslyft kring äldres sjukdomar

Morgondagens utmaningar kan inte besvaras med gårdagens svar. Vården måste fortsätta utvecklas med patienten i centrum och på ett patientsäkert sätt.

Vi ser en utveckling med fler och fler äldre med många sjukdomar. Larmen om felbehandlingar inom äldre vården är många. Bristen på kompetens och rätt utbildad personal har blivit väldigt tydlig under Corona-pandemin. Det behövs därför betydligt bättre kunskaper om äldres sjukdomar.

Moderaterna i Dalarna vill därför se ett brett kompetenslyft för att öka kunskapen om äldre med många sjukdomar. I linje med det vill vi etappvis bygga upp ett äldre-medicinskt centrum i Ludvika.

För att locka rätt kompetens måste vi kunna erbjuda forskartjänster kring äldres sjukdomar. Målet är att skapa ett kluster där man är bäst i Sverige på dessa frågor. Moderaterna vill även bygga upp kompetensen kring Sömnlab Avesta. Möjlighet att forska och vidareutbilda sig tror vi lockar till sig rätt kompetens.

Vi vill

- **Etappvis bygga upp ett äldremedicinskt centrum i Ludvika.**
- **Utveckla sömnlab i Avesta.**

God och nära vård

Den tekniska utvecklingen går mycket snabbt. Vårdinsatser som tidigare endast kunde genomföras inom slutenvården kan idag utföras i hemmet eller i ambulans på väg till sjukhus. Det skapar nya möjligheter och kan ge avlastning, inte minst till akutintagen.

Moderaterna i regionen kommer fortsätta arbeta för kompetens- och resursöverföring till vårdcentralerna. Trenden i Vårdsverige går mot en närmare vård och färre platser inom slutenvården. Resurser överförs från de stora sjukhusen och slutenvårdsavdelningarna till primärvården. Det utgör i sig en bättre anpassning för att möta dagens välfärdssjukdomar.

Trenden pekar mot att ej stationär vård kan utföra allt fler vårdinsatser. Det skulle kunna gå att sätta in en buss som åker runt och arbetar med screening. Enklare undersökningar bör kunna göras på olika platser i länet, inte bara i Falun, exempelvis mätning av ögontryck. Vid olika hälsorum bör det vara möjligt att både få prata med läkare på länk samtidigt som vårdpersonal tar enklare prover.

Vårdens organisering

Mer vård behöver förflyttas från sjukhus till primärvård och samarbetet mellan öppenvård och slutenvård måste förbättras. Denna problembild delar Sverige och Region Dalarna med jämförbara länder i EU.

Vården behöver även bli bättre på att använda sig av digitala lösningar och så kallad tri-agering, det vill säga att patienten på ett så tidigt stadium som möjligt tillhandahålls den vård som krävs.

Nivåstruktureringar, att vården bedrivs på den nivå där den gör störst nytta, måste bli bättre. Den är viktig inte enbart i Dalarna, utan gäller för hela Sverige. Den allra dyraste och mest specialiserade vården bedrivs oftast på universitetssjukhusen. Covid-19-pandemin har visat på vikten av samarbete regionerna emellan. Om Falu lasarett når en viss nivå vad gäller kompetens och professionalitet vad gäller en viss sorts operation, bör Falun vara ett lika naturligt alternativ som universitetssjukhusen i Uppsala eller Örebro.

Vi måste vara aktsamma inför ett scenario där den nära vården byggs ut och patienter lämnar Dalarna för att söka vård utomläns. Då riskerar vården i Region Dalarna att försvagas.

Vi moderater får inte vara rädda att pröva nya vägar. Ett otydligt ledarskap leder till dubbelkommando och svårigheter att utkräva ansvar. Vården är ofta svårstyrd med flera chefsled. Det vore därför värt att se över chefsstrukturen och stärka det lokala ledarskapet i Avesta, Ludvika, Falun, Säter och Mora.

Sjukhusvården är sedan decennier tillbaka en mycket tung vårdkoloss. Vi moderater vill minska på byråkratin och stärka valfriheten. Alla vårdcentraler, familjecentraler och vårdinrättningar behöver inte vara stöpta i samma form.

Ludvika och Avesta kan bli vårdgallerior där specialister får hyra in sig i Region Dalarnas lokaler. Vill någon exempelvis starta en urolog-mottagning ska de uppmuntras att göra det. Har vi patienten i centrum blir organisationsformen mindre viktig.

Vi vill

- **Låta sjukhusen styras av sjukhuschefer.**
- **Upprätta vårdgallerior i Ludvika och Avesta.**

- **Bli bättre på nivåstrukturering så att vi får mest och bäst vård för pengarna.**

Digitala lösningar och artificiell intelligens

Även tidsbokningen på nätet behöver utökas. Det måste bli enklare att boka tid, det ska finnas fler tider tillgängliga och inte minst måste Region Dalarna bli bättre på att konkurrera med vårdjättarna på nätet. Vi behöver bli bättre på att informera om vår egen app, "Min Vård". Appen behöver utvecklas, Region Dalarna har ju trots allt fördelen att ha egna vårdcentraler och journalsystem. Det måste bli enklare att vända sig till den vårdcentral man är skriven på, även utanför kontorstid, alltså på kvällar och helger.

Vi ska även driva frågan om ett eget 1177 för dem som ringer från Dalarna. Sorteringen för att hamna på rätt vårdnivå kan ske via 1177.

Den fortsatta digitaliseringen betyder mycket för att göra vården mer effektiv och för att patienten ska träffa rätt vårdnivå med en gång. Den ska tjäna till en bättre tri-agering och att den som söker vård hamnar rätt i ett tidigt stadium. En grundläggande uppgift är att minska trycket på akut-mottagningarna, som idag är alldeles för högt. Det är ett underbetyg till vården att folk söker sig till akuten i onödan.

När nästa sjukvårdspolitiska program antas om fyra år, år 2025, kommer den tekniska utvecklingen ha tagit ytterligare stora kliv framåt. Trenden bort från att patienter ska ligga inlagda till att i högre grad utföra vård i hemmet eller mobila kliniker lär dock fortsätta.

Utvecklingen går hand i hand med synsättet att patienten ska vara i centrum och möjligheten att välja. Anpassar vi vården och omsorgen till hur sjukdomsläget hos befolkningen faktiskt ser ut är oerhört mycket vunnet inför framtiden.

Höjd beredskap inför framtiden

Kraftigt försämrad varuförsörjning och Covid-pandemin har lyft behovet av en bättre samhällsberedskap och större lager.

År 2020 förbättrade vi kraftigt vårt lager för många artiklar och har snart ny logistik och lagermöjligheter på plats. Det krävs dock även ett närmare samarbete med närliggande regioner för att möta behovet av sjukvårdsartiklar.

Under pandemin har vårdskulden ökat och så även köerna till vård och operation. Förhoppningsvis kan dock pandemin leda till en mer effektiv organisation vilket på sikt måste medföra kapade vårdköer och minskad vårdskuld.

Moderaterna i Region Dalarna vägrar acceptera att ständigt befinna sig under riksgenomsnittet vad gäller vårdköer, särskilt som det är tydligt att det går att göra betydligt mer med befintlig personal och resurser.

Med förhoppning om en snar återkomst till det normala efter pandemin.

Brott och straff

Ett samhälle där människor känner sig otrygga är ett samhälle som har svårt att nå sin fulla potential. En stat som inte förmår garantera sina medborgares säkerhet och trygghet är en stat som misslyckats med ett av sina mest grundläggande uppdrag.

Vi beskriver ibland Dalarnas som ett Sverige i miniatyr och den beskrivningen äger inte bara sin giltighet geografiskt, utan även när det kommer till representation av samhällsproblem. Dalarna har både särskilt utsatta områden och geografiskt vidsträckta områden där avstånden är långa till närmaste rättsvårdande myndighet. Generella samhällstrender och utveckling får sitt genomslag även här.

Den utbredda gängkriminaliteten har sina fästen även i Dalarna och det våldskapital den för med sig hotar tilliten och sammanhållningen i samhället som helhet. Vidare ser vi en fortsatt hög nivå av tillgreppsbrott, en situation som också lägger en extra börda på många drabbade näringsidkare. Dalarna och Sverige behöver återupprätta samhällskontraktet och för detta krävs ett omfattande arbete på såväl lokal som nationell nivå.

Tryggheten ska öka i särskilt utsatta områden

Moderaterna har i flertalet år krävt kraftfullare åtgärder mot den gängkriminalitet som vuxit sig allt starkare i det svenska samhällets utanförskapsområden. Sverige kan som land aldrig acceptera strukturer där vissa geografiska platser mer eller mindre kontrolleras av gäng, där boenden i dessa områden får hela sin livsföring kringskuren av gängens våld. Våldsmonopolet tillhör staten, liksom rättsskipningen. Vi accepterar inga parallella strukturer, där familjekonstellationer, gängnätverk eller klaner tillämpar egen rättsskipning. De gängkriminellas våldskapital bidrar också att skrämma vittnen och vi ser tyvärr ständigt nya exempel på hur helt oskyldiga människor blir drabbade av våld som utövas gängkonstellationer emellan.

Moderaterna har sedan tidigare presenterat flertalet förslag för att trycka tillbaka gängen och brottsligheten, bland annat med tio skarpa åtgärder innehållande mönsterbrytande reformer. För det första måste det bli straffbart att vara medlem i ett kriminellt gäng. Samhället måste tydligt visa att man redan som medlem passerat en gräns för det acceptabla. När ytterligare brottslighet utöver själva medlemskapet bör dubbla straff följa som en konsekvens av gängbrottsligheten.

Dessa två åtgärder skulle sammantaget göra att det blev väsentligt mindre attraktivt att ägna sig åt organiserad kriminalitet. Vi behöver också ge rättsvårdande myndigheter skarpare och tydligare verktyg för att komma åt problemen. Samhället kan i denna del inte vara statiskt, utan måste följa med

verkligheten. Verktygen måste anpassas för verklighetens problem och inte bära prägelse av hur man helst hade önskat att brottsligheten såg ut och fungerade. Moderaternas förslag om så kallade visitationszoner, där polisen inom vissa geografiska områden ges förstärkta möjligheter att visitera en självklarhet. Bland de ytterligare viktiga åtgärder som Moderaterna redan driver på området finns bland annat att ge polisen förstärkta möjligheter att bedriva avlyssning och övervakning, att polisen ska kunna meddela vistelseförbud som en särskild påföljd och att vi skyndsamt slopar den sk straffrabatten för unga lagöverträdare.

Brottsligheten mot näringsidkare ska minska

Samhället ska alltid erbjuda sitt fulla stöd till den som utsätts för brott och naturligtvis försöka förhindra och förebygga att brott begås i så hög utsträckning som möjligt. Samhället ska inte heller göra skillnad på sitt stöd oavsett i vilken kapacitet ett brottsoffer utsätts för brott.

Brottslighet som riktar sig mot näringsidkare riskerar påverka hela lokalsamhällesbilden på ett mycket negativt sätt. Rån, hot, våld, skadegörelse, utpressning eller bedrägerier är inte sällan händelser som tvingar lokala näringsidkare att lägga ned, omstrukturera eller flytta en för lokalsamhället viktig näringsverksamhet. När detta sker har samhället inte bara misslyckats gentemot den eller de personer som förvandlats till brottsoffer, utan också i ett bredare perspektiv gentemot de som indirekt drabbas av att en näringsverksamhet i värsta fall tvingas upphöra eller måste kringgå sin verksamhet.

Även i Dalarna finns det skrämmande exempel med stor medial uppmärksamhet på hur näringsidkare helt enkelt tvingats upphöra eller omstrukturera sin verksamhet för att det helt enkelt blivit för farligt att bedriva den på vissa geografiska platser under hela eller delar av dygnet. Även om detta utgör en ytterlighet stämmer även den bredare bilden av företagares situation i länet till eftertanke och självkritik från samhällets sida. 6 av 10 företag uppger att de har drabbats av brott de senaste två åren och en stor andel av företagen upplever missnöje med polisens arbete och bemötande kopplat till dessa brott. Det är en alarmerande situation som understryks av att endast hälften av alla brott som ägt rum mot näringsidkare polisanmäls, enligt en undersökning genomförd av stiftelsen Tryggare Sverige.

Det finns ett tydligt samband mellan andelen företagare som är missnöjda med polisens arbete och befolkningstätheten i respektive län, enligt samma undersökning. I län där avstånden är långa och befolkningstätheten är låg ligger missnöjet med det polisiära arbetet generellt högre. Samtidigt är också stöld och tillgreppsbrotten ofta dominerande i dessa län, vilka Dalarna tillhör. Det bristande förtroendet och förklaras rimligen av bristande upplysningsgrad och låg fysisk polisiär närvaro på orterna i dessa län. Denna omständighet belyser åter

betydelsen av permanent polisiär närvaro och en resursfördelning som bättre tar stora geografiska täckningsområden i beaktande.

En ytterligare omständighet som enligt Tryggare Sveriges undersökning utgör en brist enligt många drabbade företag är ointresse från det lokala brottsförebyggande arbetet. En central komponent från varje kommun bör vara att i sitt lokala brottsförebyggande råd tillse att det också finns representanter från det lokala näringslivet, såväl som från kommunens näringslivsenhet. Varje kommun bör också i samråd med lokala representanter införliva det brottsförebyggande perspektivet vid planläggning och områdesbestämmelser för att säkerställa en lokalmiljö och bebyggelse som bidrar till trygghetsskapande åtgärder.

Vi vill

- **Att det behöver bli enklare att sätta in lokala ordningsvakter med ett sk Paragraf-3 förordnande.**
- **Att varje kommun ges en skyldighet att involvera det lokala näringslivet i sitt brottsförebyggande arbete.**
- **Att varje kommun tillsammans med polismyndigheten säkerställer att de lokala medborgarlöften som avges också innehåller det lokala näringslivets perspektiv och problembild.**
- **Att tydligare straffskärpningar sker gentemot återfallsförbrytare.**
- **Att varje kommun visar nolltolerans mot hyresgäster i kommunala fastigheter som ägnar sig åt brottslig verksamhet.**

Drogförsäljningen måste tryckas tillbaka

Den gemensamma lägesbilden pekar på att narkotikabrottsligheten har ökat de senaste åren. Ungdomar har idag också en mer liberal inställning till narkotika, i synnerhet cannabis. Detta grundar sig i det lokala lägesbilsarbetet, kriminalstatistik, medarbetar- och medborgardialoger, underrättelser m.m.

Handel med narkotika utgör en ekonomisk bas och drivkraft för många lokala kriminella och kriminella nätverk. Unga bedöms också involveras i narkotikabrottsligheten i större utsträckning. Konflikter som uppstår som en del av den lokala handeln med narkotika anses ha nära koppling till grova våldsbrott.

Samverkan mellan kommunens socialtjänst, lokala Brå och polisen är viktig för att säkerställa att problemen inte hamnar mellan stolarna. Sammantaget är det av central betydelse att ha en närvarande polis som tillsammans med socialtjänsten identifierar ungdomar som befinner sig i ett läge där brottslighet kan uppstå eller där ungdomar begår brott och att polisen stör narkotikaförsäljning och lagför de som drar in ungdomar i brott.

Vi vill

- **Kommunens socialtjänst, skola, lokala BRÅ och polisen måste skapa en sammanhållen strategi där respektive part bidrar till att motverka narkotikaförekomst i kommunen.**
- **Att åtgärder sätts in som stör drogförsäljning, hittar ungdomar som riskerar hamna i missbruk och kriminalitet och sätta in verkamma åtgärder. Polisen kan bistå med att störa försäljning och kontrollera skolor med hundförare i jakten på narkotika.**

Kampen mot bidragsbrottslighet måste intensifieras

Undersökningar och stickprov visar en rätt omfattande bidragsbrottslighet. Att låta detta problem växa undergräver tilltron till ett gemensamt finansierat välfärdssystem. Det förekommer också handel med folkbokföringsadresser dit folk skriver sig för att kunna ansöka om olika typer av bidrag. Flera folkbokförda på samma adress.

Ett annat bidragsbrott är att felaktiga familjeförhållanden redovisas till myndigheterna och där par på pappret separerar men fortsätter att bo tillsammans. Att sammanföra olika myndigheter så att bidrag bara hanteras av en myndighet kan vara ett sätt att försvåra för bedrägerier.

Befolkningsökning har skett på många ställen på ett sätt som visar att myndigheterna tappat kontrollen. Den officiella folkbokföringen och vilka som egentligen bor på ett ställe visar på alltför många ställen att något inte stämmer. Vi behöver en nationell folkräkning för att få ett grepp om vilka som egentligen bor i kommunen.

Vi vill

- **Att en ny nationell folkräkning genomförs i syfte att säkerställa vilka som bor i respektive kommun.**
- **Samverkan mellan kommunen och statliga myndigheter måste intensifieras och tas in i reguljär verksamhet.**
- **Att administration och utbetalning av samtliga bidragsformer sker av en myndighet, för att omöjliggöra orättfärdigt utfående av flera bidrag som inte ska vara möjliga att kombinera.**

Stoppa otrygghet i offentliga miljöer

Statistik visar att främst unga män är förövare och offer för våldsbrott. Inte sällan är krogmiljöer knutna till dessa våldsbrott. Korta öppethållanden leder lätt till att

stora folksamlingar uppstår utanför krogarna där bråk lätt uppstår mellan berusade personer.

Att kunna promenera fritt utomhus efter mörkrets inbrott är en frihetsfråga. Många känner sig begränsade att röra sig ute kvällstid då belysning, träd och buskage gör platser otrygga. Vi behöver synliggöra dessa platser genom att genomföra trygghetsvandringar så att verk samma åtgärder kan sättas in. Även förekomst av klotter sänker ett områdes attraktivitet och drar till sig brottsliga aktiviteter.

Olika sätt att stödja grannsamverkan mot brott är av central betydelse och har evidens för att sänka kriminalitet. I det fallet är det viktigt att kommunen underlättar att vara en sammanhållande länk mot polisen så att grannsamverkan inte upphör att fungera.

Även samverkan med det lokala näringslivet är av central betydelse där kommun och polis tillsammans kan ta sig an de frågor som näringslivet pekat ut som viktiga.

Kameraövervakning av offentliga platser och inrättningar skapar ökad trygghet och avskräcker till brottsliga aktiviteter. Detta skapar också förutsättningar för att minska sabotage och bränder som kostar kommunerna mångmiljonbelopp.

Vi vill

- **Att det råder nolltolerans mot klotter – skapar tryggare miljöer att vistas i. Det visar att samhället tar detta på allvar och inte låter förslumning tillta.**
- **Att tunnlar och otrygga platser ska hållas rena, öppna och snygga som kan kompletteras med belysning och kameror.**
- **Att kommunala trygghetsvandringar sker där riktade insatser blir synliggjorda och kan bilda underlag för en åtgärdsplan.**
- **Att grannsamverkan stimuleras. Det har visat sig vara en bra åtgärd att engagera civilsamhället. Där kan kommunen och polisen ge nödvändig information till boende i ett kvarter som vill sluta sig samman och bidra i det brottsförebyggande arbetet.**
- **Att längre öppethållande sker så att personer lämnar krogarna på ett sätt som är verksamt för att sprida hemgång från krogarna och minska risker för att våldsbrott uppstår.**
- **Att ökad kameraövervakning sker på brottsbelastade platser ger polisen underlag för lagföring och kan ha en preventiv åtgärd.**
- **Att samverkan mellan kommun-polis-näringslivet ses som en viktig del i att tillsammans agera för att förhindra att brott inträffar samt att ge information om åtgärder där parterna kan vidta brottspreventiva åtgärder.**

Förbättra ungas förutsättningar undvika kriminalitet

Kriminaliteten tenderar att krypa nedåt i åldrarna. Underåriga tenderar att begå allt grövre brott. Det är en oroande utveckling som måste brytas. Ungdomar utnyttjas av äldre kriminella som ser att de som är straffmyndiga kan begå brott utan att det leder till att straff utdelas av rättsvårdande myndigheter. Detta måste upphöra.

Skolan är en av de vanligaste platserna där barn och ungdomar drabbas av brott. Vi vet att många är otrygga i skolan, framför allt i omklädningsrum och på toaletter.

På ett antal platser har problem med ungdomar som framför a-traktorer uppstått. A-traktorn är en frihetssymbol men fel använd kan skapa problem i samhället. A-traktorförare samlas och spelar hög musik, förare och passagerare kan var påverkade av narkotika eller alkohol. Förarna brukar ibland manipulerade fordon som leder till hastighetsöverträdelser och svåra olyckor. Vidare förekommer att fordonen har uppställning på olämpliga platser vilket skapar olägenhet för privatpersoner och företag.

Kommunen kan med hjälp av fältassistenter skapa en relation med ungdomar som är ute och befinner sig i gränslandet mot kriminalitet. Samverkan ska i de fallen ske med skolan och det lokala näringslivet.

Otrygghet i skolan måste motverkas genom att säkerhetssamordnare och skolledare tillsammans systematiskt arbetar med att utbyta information och genomföra aktiviteter tillsammans.

Vi vill

- **Att skolan ges resurser och verktyg att förhindra att barn och ungdomar involveras i kriminalitet och att samverkan med socialtjänsten förstärks genom fältassistenter som finns ute i verksamheten och är ögon och öron i vad som händer.**
- **Att SPSS ses som ett verksamt sätt att motverka ökad kriminalitet bland ungdomar.**
- **Kommunen måste hitta alternativa mötesplatser där ungdomarna inte stör sin omgivning genom sitt motor- och musikintresse.**
- **Att ansvaret för ordningsstörande beteende där fordon är inblandade kopplas till fordonsägaren för att förenkla bevisläget.**
- **Att säkerhetssamordnare/brottsförebyggande samordnare tillsammans med skolledare sätter in verk samma handlingsplaner för att öka tryggheten i de kommunala skolorna.**

Polisiär närvaro ska finnas i hela Dalarna

Dalarna är ett vidsträckt län, med över 40 mil mellan Avesta och Grövelsjön. Det är tyvärr ett ofrånkomligt faktum att län med tätare befolkningscentra och kortare avstånd får ut en högre polisiär närvaro bland sin befolkning även om antalet poliser per capita är detsamma, eftersom mindre av polisens arbetstid åtgår till förflyttning.

Bemanningen inom polisen har sin grund i antalet medborgare inom ett specifikt område och tar inte hänsyn till geografin vilket innebär "närhetsprincipen" inte finns för medborgaren till sin polis, eller den polisiära verksamheten. Turismen är stor i vårt län och det påverkar också att vi borde ha större resurser.

Det behöver finnas flera poliser inom ett geografiskt område som ger möjlighet till hjälp och understöd i svåra situationer. Stöd och avlastningen i både avrapportering och samtal.

Dagens polisstationer i Dalarna har inte en bemannad station dygnet om. Endast Borlänge i hela Dalarnas har ett stationsbefäl om natten. Övriga stationer: Falun, Avesta, Ludvika, Malung, Mora och Sälen, kan i bästa fall ha ingripande patrull som verkar i området. Dessa patruller är inte sällan ensamma och det gör att en viss otrygghet finns för dessa poliser när det kan vara långt till assistans.

En polispatrull i Mora som behöver omhänderta en berusad person i Idre tvingas använda större delen av ett arbetspass för att kunna genomföra åtgärden. Om man menar allvar med en högre polisiär närvaro ute bland medborgarna kan man inte bara titta på brottsfrekvens och invånarantal när man gör resursfördelning, man behöver också tillmäta geografin en stor betydelse. Det betyder i klartext att också den fasta polisiära närvaron behöver öka på våra små orter och det givetvis också utanför normala kontorstider. Varje kommun bör ha en fast polisiär närvaro. Alla polisstationer ska en polispatrull inom sitt område dygnet runt. Det är menar vi en grundläggande del av samhällskontraktet och också ett tydligt budskap från statens sida om att varje människas faktiska och upplevda trygghet är ett av statens kärnuppdrag som är lika angeläget oavsett i vilken kommun man bor.

Vi vill

- **Att storleken på den geografiska ytan i ett polisområde kompenseras genom en högre grundbemanning vid resursfördelning.**
- **Att varje kommun i länet får en permanent och fysisk polisiär bemanning.**
- **Att alla polisstationer har minst en polispatrull inom sitt område dygnet runt.**

Förbättra rekrytering och utbildning av poliser

Dagens urvalssystem ger en bild av att det sker centralt på ett sätt som gör att presumtiva polisstudenter inte själva sammankopplas med sin hemort på samma sätt som tidigare när den intresserade först besökte den lokala polisstationen. Där fick de träffa chefen, som gav en lokal bild av yrket och samtidigt bildade sig en uppfattning om personen. Det fanns ofta en kunskap om den intresserades personlighet och sociala bakgrund som gjorde att man kunde bedöma lämpligheten.

För att skapa en långvarig och stabil polisverksamhet behöver den ha sin bas i personal som är socialt hemmahörande i länet och i dess olika samhällsskikt. Polisverksamheten behöver vara nära och identifierbar för människorna som bor i Dalarna och förebild för de yngre att få en positiv bild för ett framtida yrkesval.

Det är av betydelse att man känner sin tjänstgöringsort och dess befolkning för att bättre kunna skapa trygghet för både befolkningen och för sig själv. Igenkänningsfaktorn får aldrig underskattas i en yrkesroll som präglas av att verka i de mest intima livssituationer som en människa kan hamna i. Det är därför viktigt att yrkesrollen framstår samhällsbygg och har en tydlig repressiv funktion i samhället. Målet för varje enskild polis är att minska brottsligheten och öka människors trygghet.

Det som idag ofta skiljer sig mot tidigare är att poliserna bodde på den ort man arbetade på och hade sitt sociala liv och samhällsengagemang i bl.a. idrottsrörelsen eller andra föreningar som gjorde mötet med samhällets medborgare möjligt på ett naturligt sätt.

För Dalarnas del vore det en stor fördel om man kan erbjuda distansutbildning för presumtiva polisstudenter genom att inrätta en polisutbildning på Högskolan Dalarna för de som utbildar sig ska kunna bo kvar på hemorten och vara socialt knutna till lokalsamhället.

För att motivera fler personer att bli poliser på landsbygden är ett alternativ att införa kontrakt om avskrivning av studieskulden för dem som blir kvar i tjänst i Dalarna efter antal år efter avslutad utbildning.

Det är viktigt för tidigt under utbildningen få sin framtida tjänstgöringsort tillgodosedd och detta tidigt under utbildningen. Det förekommer att studenter annars hoppar av utbildningen. Det är en stor trygghet för studenten att få veta var han eller hon kommer att tjänstgöra när utbildningen är klar.

Vi vill

- **Inrätta polisutbildning på Högskolan Dalarna som även kan innehålla inslag av distansundervisning.**

- **Verka för att ekonomisk bonus ges till den som stannar länge på sin befattning och tjänsteort.**
- **Få önskad tjänstgöringsort tillgodosedd och tidigt fastställd under utbildningen.**

Arbetsmiljön måste bli bättre för alla som arbetar i rättsväsendet

För den polisanställda är arbetsmiljön av central betydelse och då främst i säkerhet och trygghet i sin verksamhet. Det är viktigt för att behålla och utveckla medarbetare att vi eftersträvar attraktiva arbetsplatser.

Många poliser som verkar i Dalarnas sk ytterområden blir inte långvariga där. Det är vanligt att redan tidigt i karriären söka sig från en tjänstgöringsort till en annan därmed faller också tryggheten och kontinuiteten för både individ inom verksamheten och för medborgarna i samhället. För arbetsmiljön är det viktigt att den anställda upplever att polismyndigheten både satsar på och premierar arbetet i alla länets delar. En allt för stram personalsituation riskerar inte sällan att få negativa följdverkningar på den upplevda och faktiska arbetsmiljön.

Fortbildningen behöver garanteras. Inte sällan har den fått stå tillbaka pga personalbristen i länet. Pandemin riskerar försvåra fortbildningsinsatser och det är viktigt att inställda utbildningar återställs så snart omständigheterna medger.

Vi vill

- **Att personal har en arbetsmiljö som gör att de känner sig trygga i sitt arbete.**
- **Att fortbildning i yrket genomförs planerligt.**
- **Att bemanningen alltid har en sådan miniminivå att den inte riskerar skapa en försämrad arbetsmiljö och orimlig arbetsbelastning.**

Uppvärdera polisyrket genom särskild lönesatsning

Vi vill uppvärdera polisyrket genom att lönesatsa och öka karriärsalternativen. Motverka centralisering av funktioner skulle kunna vara en väg. Detta skulle kunna medföra alternativa arbetsuppgifter när man inte av ålder eller andra skäl inte längre kan vara polisman i uniformerad yttre tjänst.

Lönebildningen är i grunden en fråga för arbetsmarknadens parter, men politiken bör genom särskilt riktade budgetsatsningar kunna uppvärdera polisyrkets status och tillse att den generella lönenivån höjs, så väl som inom specifika delar av verksamheten som från allmän synpunkt betraktas som särskilt viktiga. En

fungerande och effektiv poliskår är grunden för att staten ska kunna garantera sitt samhällskontrakt och därför är det också viktigt att lönebilden speglar den högt värderade arbetsinsats som polisen har att genomföra.

Lönenivån ska vara attraktiv för att poliser ska välja Dalarna som arbetsfält. Polislönerna är inte likvärdiga över landet idag. En polis i en storstadsregion kan tjäna långt mycket mer än en polis i Dalarna. Detta problematiskt en organisation som har centraliserats för att uppnå likvärdighet. Det minskar dessutom attraktiviteten för att arbeta i Dalarna.

Vi vill

- **Att lönebilden hos poliser i Dalarna ligger i linje med resten av landet.**
- **Att särskilda medel tillförs polismyndigheten för att skapa incitament för poliser att kunna ha en god löneutveckling inom befintlig tjänstebefattning.**
- **Att polislönerna höjs generellt genom ökad medeltilldelning till polismyndigheten.**

Näringsliv, infrastruktur och utbildning

Bättre villkor för Dalarnas näringsliv

Näringsliv

Dalarna är ett stort län till ytan, storleksmässigt är vi i paritet med Belgien och faktum är att vi är större än 11 av 49 europeiska länder. Vi beskrivs ibland som ett Sverige i miniatyr. Vi har en lång och stolt historia av att bruka det naturen gett oss. Skogen, stålet och jordbruket har i mångt och mycket legat till grund för det som idag utgör Dalarnas och har i många avseenden även byggt Sverige. Dalarna är dock betydligt mer än sin historia, här finns en framtidstro och ett driv. Vi åtnjuter också en stark företagaranda som legat till grund för världsledande företag samt att många spännande företag som årligen växer fram. Det finns en utmaning att skapa tillväxt i hela Dalarna. Vi har fjällen i norra delen, glesbygd, landsbygd och större och mindre orter.

Det ligger i sin natur att ett företagsklimat, oavsett om det är ett lokalt eller nationellt sådant, aldrig kan bli för bra. Det är heller ingenting som är statistiskt – varken företagandet i sig eller det klimat som omger själva företagandet. Ett starkt och fritt näringsliv ligger i Moderaternas DNA.

Det finns en stark företagsanda i Dalarna med en tradition av att lösa saker och klara sig själv. Moderaterna i Dalarna ska verka för ett gott företagsklimat i allmänhet och ett mycket gott små- och nyföretagarklimat i synnerhet. Arbetet med att genomföra regelförbättringar ska prioriteras.

Dalarna är Sveriges fjärde störst län när det gäller besöksnäring och export.

Politiska partiers idéer ska hålla över tid och låter sig sällan formuleras korthugget. Det finns givetvis undantag, ett av dessa är taget ur Moderaternas idéprogram från 2001. I programmet formuleras följande "Vad och hur mycket politiken ska göra är en fråga både om värden och praktik. En tumregel bör vara att om något behöver göras och det kan göras lika bra eller bättre av någon annan än det offentliga, då ska det heller inte göras av stat och kommun.". Formuleringen har sedan den trycktes beskrivits som en blå tråd i Moderaternas förhållningssätt mellan individer, samhället och staten. Regeln gäller inte minst synen på näringslivet och vilken politik Moderaterna bör bedriva för att främja ett fritt och starkt näringsliv.

En av grundförutsättningarna för ett levande näringsliv är tillgången till ändamålsenlig och attraktiv byggbar mark. Nyetableringar och expanderande företag får ofta söka byggbar mark i flera kommuner samtidigt, vilket i sig inte enbart är negativt eftersom det driver på kommunerna att ständigt förbättra sig och att arbeta med sina komparativa fördelar. Det gynnar det lokala företagsklimatet. Dessvärre innebär det också att företagare fastna i för små lokaler och tvingas lägga både tid och resurser på saker som inte tillför något mervärde för sina verksamheter. I grunden behövs en reformering av plan- och bygglagen som gör det enklare att bygga. Till dess att det sker behöver kommunerna ta ett större ansvar. Att mark inte är planlagd är ett stort hinder då det tar tid att planlägga eller att ändra en plan.

Dalarnas kommuner ska underlätta för företag att etablera sig. Kommunerna ska sträva efter att det finns tillgänglig mark. Dalarna ska arbeta för att flera statliga arbeten flyttar ut från storstäderna till länets 15 kommuner.

Enligt en enkät som Svenskt Näringsliv gjorde 2020 visar det att 24 procent av företagen i Dalarnas län påverkas i mycket eller ganska hög utsträckning negativt av brottslighet. Sverige befinner sig i ett mycket besvärligt läge. Dalarna är inte ett undantag. Brottsligheten ökar, våldet blir grövre och skjutningar händer även i länet.

Andelen nystartade företag är högre bland män, förutom när gäller UF-företag i gymnasiet, där är kvinnor dominerande. Problem är att en stor andel av elever i Dalarna inte ges möjlighet att starta UF-företag på sin gymnasieskola. Andelen elever som inte erbjuds att starta UF-företag är så hög som 70 procent i Dalarna 2019. Kontakten mellan elever och företagen sker idag försent. Elever gör sina val utan att ha inblick i vad Dalarnas näringsliv erbjuder.

Alla kommuner ska erbjuda alla elever möjlighet att driva UF-företag.

Vi har en stor demografisk utmaning i Dalarna, det offentliga konkurrerar med det privata. Inom några år kommer det att saknas arbetskraft. I stora delar av mellan och norra Sverige kommer det bli en kraftig minskning av befolkningen. Dalarna måste stå enade, starka och rustade för framtiden.

Kompetensförsörjning kan lösas genom inflyttning till länet, inpendling till länet och vuxenutbildning i de branscher där behov finns.

De som står utanför arbetsmarknaden, nyanlända eller svenskar, ska så snabbt som möjligt komma in i arbetslivet. Försörjningsstöd ska villkoras mot aktivitet för att närma sig arbetsmarknaden för alla som är arbetsföra.

Nyckeln till att komma in i den svenska gemenskapen och lära sig språket och delta i samhällsgemenskapen genom arbete och egen försörjning.

Dalarna har som många andra län en stor bas i små och medelstora företag. Byggbranschen har klarat sig väl genom pandemin, medan besöksnäringen och detaljhandeln har haft det tufft. Internethandeln växer kraftigt och även här kan Dalarna hävda sig. Centralt i denna del är att infrastrukturen klarar av att möta växande företag, som exempelvis Lyko i Vansbro eller Clas Ohlson i Insjön. Dalarnas kommuner har ett särskilt ansvar att försöka möta med gymnasiala utbildningar för den arbetskraftsefterfrågan som växande sektorer har lokalt. Samtidigt behöver vi på lokal och regional nivå försöka lindra krisens effekter så långt möjligt, även om en stor del av detta arbete återfinns på den nationella nivån.

Studier som gjorts av småföretagens upplevelser av offentlig upphandling ger en bild av en ganska snårig situation där små detaljer har blivit stora hinder. Företagen upplever problem med kommunikationen av kommande upphandlingar, information som kommer med kort varsel och underlag som känns krångliga och svåra att förstå. Kraven som ställs i offentliga upphandlingar upplevs ofta av småföretagarna som allt för standardiserade och kanske inte alltid relevanta för den enskilda upphandlingen. Kontrakten som upphandlas är ofta för stora för att de små och lokala företagen ska kunna delta i upphandlingen, och upphandlingarna är ofta utformade för just större företag som har tidigare erfarenhet av offentlig upphandling. Allt för högt ställda krav på storlek och erfarenhet kan bli en ond cirkel för de mindre företagen som aldrig kommer in i processen.

Det här kan låta som en väldigt problematisk situation där omfattande åtgärder krävs, men i själva verket kan små förändringar göra stor skillnad. Genom att dela stora upphandlingar i delkontrakt, anpassa kraven i den enskilda upphandlingen, undvika allt för hög grad av standardisering och ge företagen tillräckligt med tid att utforma anbudet är mycket vunnet. Det öppnar upp möjligheten för fler företag att delta, och därmed även för att växa.

Medborgarna har mycket att vinna på att kommuner hittar lösningar för att fler företag ska ta steget och vilja delta i upphandlingar, då stort deltagande ger bättre produkter till bättre priser. I dag används bara en bråkdel av de möjligheter som finns inom ramen för LOU (lagen om offentlig upphandling) fullt ut. Småföretagares möjligheter att delta i offentlig upphandling är viktigt för deras utvecklingsmöjligheter, och kan hjälpa till att förkorta steget ut på större marknader och mot större tillväxt.

Trygghetsfrågan har blivit en allt viktigare parameter att ta hänsyn till i arbetet

med företagsklimatet.

Dalarna är ett stort län med stora avstånd mellan länets kommuner. Polisnärvaron i Dalarna är för dåligt utspridd. Länet är stort och antalet poliser för få.

Utryckningstid när något händer är för lång om det ens kommer ett utryckningsfordon. Dalarna har fjällen i norra delen med många människor som vistas där både under sommar och vintertid. Dalarna ska sträva efter en tid som är jämförbar, med andra län och där det ska finnas en minimitid och en garanti till länets invånare och besökare att polisen kommer när behov finns.

Våra företagare runt om i länet kommer ofta i kontakt med myndigheter av olika anledningar, det kan röra sig om skattefrågor till Skatteverket, registrering av bolag till bolagsverket eller möjligtvis sjukskrivningsfrågor med Försäkringskassan. I Moderaternas Dalarna ska det vara lätt att göra rätt och de olika myndigheterna – oavsett nivå – ska arbeta på ett sätt som hjälper våra företagare att göra rätt från början.

Vi vill

- **Stat och kommun bör inte driva verksamhet på privata marknader.**
- **Att upphandlingar delas upp i mindre delar så mindre företag kan vara med.**
- **Att alla gymnasieskolor i Dalarna ska erbjuda alla elever möjlighet att driva UF-företag.**
- **Att en etableringslots införs i Dalarnas kommuner.**
- **Att varje Dalakommun tillser att tillgången på verksamhetsmark är kontinuerligt god.**
- **Plan- och bygglagen bör reformeras för att främja ökat byggande.**

Infrastruktur

Den senaste mandatperiodens beslut om infrastruktur har varit en besvikelse i Dalarna. Oavsett styre i kommunerna har Dalarna inte fått de satsningar som vi behöver.

Staten fördelar satsningarna på statlig infrastruktur i den nationella infrastrukturplanen som är 12-årig. År 1-3 ska vara färdig för produktion, år 4-8 ska förberedas för produktion och sista frågetecken rättas ut, år 9-12 – planering och förberedelser.

Enligt analyser från Trafikverket kommer godstransporter, persontransporter och befolkningen att öka i Sverige så också i Dalarna.

Dalarna har bara 3 procent av Sveriges totala befolkning och det har inte sällan av den anledningen varit svårt att hävda sig i nationella sammanhang beträffande infrastruktursatsningar. Vi behöver därför i diskussionen om framtidens infrastruktursatsningar tydliggöra att vårt infrastrukturnät nyttjas av betydligt fler än så. Under en stor del av vinterhalvåret växer våra skidorter till en några av Sveriges största besöksdestinationer. Vagnätet är under hög belastning till följd av fjällturismen och besöksnäringen samt därutöver vår tunga industri. Allt detta är av godo, men det måste också synas i de satsningar som görs på länets infrastruktur, snarare än att bara se till vårt fasta invånarantal. Vi kan inte acceptera en ordning där staten återkommande sänker hastigheten på ett antal centrala vägsträckningar istället för att hålla dem i erforderlig standard. Detsamma gäller järnvägsnätet där dalabanan är i stort behov av standardförbättringar och underhåll. Därutöver behövs flyget och trafikplikt på bland annat norra länets flygplatser är av stor vikt för norra Dalarnas arbetstillfällen.

En central del för den tunga industrins fortsatta existens i länet så väl som i Sverige är en energipolitik som sätter driftsäkerhet, planerbarhet och konkurrenskraftighet i centrum. Sverige går just nu i motsatt riktning och den utvecklingen måste brytas. Det finns anledning att se kritiskt på storskalig vindkraftsutbyggnad eftersom det bidrar till att driva upp kostnaderna för slutkonsument genom höga elnätsavgifter och högre prisvolatilitet. Samtidigt utgör det också ett påtagligt negativt ingrepp i den lokala naturmiljön. Sverige bör här gå före och påbörja en färdplan mot fjärde generationens kärnkraftverk.

Vi vill

- **Att Dalarna ska få en större del av de statliga infrastruktursatsningarna både utifrån Dalarnas växande andel av befolkning men också betydelsen av besöksnäring och exportnäring.**
- **Att väg- och järnvägsnätet ska utvecklas med fokus på trafiksäkerhet och fungerande arbetsmarknadsregion.**
- **Att staten tar sitt ansvar och tillser att den långsiktiga infrastrukturen i Dalarna återställs till en nivå där Dalarna kan utvecklas.**
- **Trafikplikt till och från våra flygplatser Sälen-Mora-Borlänge.**
- **Att kommunerna har planlagd mark, aktuella planer och byggbara tomter.**
- **Återställa hastighetsbegränsningarna från 80 till 90 och 60 till 70 på de vägar där Trafikverket genomfört sänkningar.**

En skola med fokus på kunskap och kvalitet

En skola som håller hög nivå är avgörande för Region Dalarnas framtida utveckling. Regionens skolor ska därför präglas av kunskap, trygghet och studiero och lägga grunden för vidare studier och jobb.

Alla skolor ska vara bra skolor där varje elev får det stöd som behövs för att eleven ska klara kunskapskraven. Ambitionen måste vara att alla barn och elever ska få möjlighet att nå sin fulla potential. Fokus ska ligga på elevernas kunskaper och bygga på metoder och principer som utgår från bekräftad forskning. Varje rektor och lärare ska erbjudas bra förutsättningar att utföra sitt uppdrag på bästa sätt.

Skickliga och engagerade lärare är nyckeln till en bra skola. Genom individuell lönesättning och kompetensutveckling samt minskad administration vill vi stärka läraryrket ytterligare.

Skolor som återkommande har fallande kunskapsresultat ska granskas och avkrävas åtgärder.

Tillgång till läxhjälp och lovskola är viktiga delar, speciellt för elever från familjer med svagare utbildningstradition.

Alla barn behöver bli sedda i skolan och erbjudas rätt stöd i tid. Tidiga insatser är effektivast vilket kräver att behovet upptäcks i tid. Där kan tester för att upptäcka läs- och skrivsvårigheter innan barnen börjar skolan vara ett verktyg. Elevens faktiska behov ska vara utgångspunkten för resurser till särskilt stöd.

Förskolan lägger grunden till ett livslångt lärande och därför behöver förskolan hålla hög pedagogisk kvalitet. Upptäckta brister ska leda till tidiga insatser.

För att skapa en bra arbetsmiljö i skolan behöver eleverna respektera varandra och ge varandra arbetsro. Vi tror på gemensamma ordningsregler och förhållningssätt, som är väl kända av såväl elever som föräldrar och som anpassas utifrån elevernas ålder.

Skolans digitalisering måste ske med människan i fokus, elever och personal. Där är förankring, utbildning och kompetensutveckling helt avgörande delar för att det ska lyckas.

Möjligheten att utnyttja fjärrundervisning via nätet är viktig som ett komplement vid lärarbrist men även för lands- och glesbygd. Det handlar i första hand om lärarledd undervisning på distans men även andra möjligheter som inspelade lektioner måste undersökas och bejakas.

Tidiga insatser viktigt för att nå målen senare

De första skolorna är centrala för eleverna; det är då alla elever ska lära sig de grundläggande kunskaperna läsa, skriva och räkna. Elever som inte når kunskapsmålen ska fångas upp tidigt och erbjudas stödinsatser; allt för att varje elev ska få känna sig lyckad och kunna bygga på kunskaperna i högre årskurser. Vi tror inte på en lösning som möjliggör för individer att gå vidare i skolsystemet utan att ha fått de kunskaper som behövs, då vi ser att det leder till en ond spiral som gör det svårare för eleverna att nå målen också i en högre klass.

Att barnen lyckas i skolan är viktigt för att barnen ska ha en positiv framtidstro och minskar risken för dem att dras in i kriminalitet eller missbruk. Samverkan mellan olika aktörer för barnets bästa är viktigt. Naturliga samverkansparter är skolan, socialtjänsten och Region Dalarna. Tidig samverkan kring de barn som behöver stöd ger bäst resultat. Insatser ska vid behov erbjudas redan från förskoleåldern. För att de barn som behöver det ska få så bra stöd som möjligt behöver även barn- och ungdomspsykiatri ha tillräckliga resurser, då utredningarna kan ligga till grund för en bättre anpassning i skolan.

Samverkan viktigt i ett stort län

Dalarna är ett stort län med flera kommuner som är små att räkna till antalet invånare men stora geografiskt. Flera mindre kommuner står även inför ekonomiska och logistiska utmaningar när de försöker erbjuda många gymnasieprogram. För att erhålla kvalitet i gymnasieutbildning behöver kommunerna tillsammans komma överens om fördelning av program på gymnasieskolorna. Denna fördelning ska utgå från elevens bästa och ta hänsyn till viktiga faktorer som till exempel avstånd, tillgång på lärare, samverkan med näringslivet men framför allt kvalitet.

Kan skolorna specialisera sig på några program kommer det gynna eleverna i form av högre kvalitet på undervisningen. Det ska dock inte eftersträvas att lägga ner gymnasieskolor i vissa kommuner för att centralisera till de större.

Samarbetet mellan kommunerna bör även kompletteras med fjärrundervisning vilket bidrar till höjd utbildningskvalité då fler elever kan få ta del av kompetenta lärare. Fjärrundervisning är även ett sätt att minska problemet med att få behöriga lärare som många skolor har idag.

För att tillgodose eleverna kvalitativ utbildning och förbereda dem för vidare studier eller yrkeslivet är det viktigt att skolorna har ett nära samarbete med näringslivet. För att förbereda eleverna behöver utbildningarna även anpassas mer efter arbetsmarknaden.

Högkvalitativ lärar- och förskollärarytbildning nödvändig

Legitimerade lärare och förskolelärare är en bristvara. Många dalakommuner har svårt rekrytera behörig personal, vilket leder till högre arbetsbelastning för de behöriga lärarna och förskolelärarna och sämre undervisning för barnen. Högskolan Dalarna spelar en viktig roll för tillgången till lärare och förskolelärare i regionen. Högskolan Dalarna och andra lärosäten måste säkerställa kvaliteten i programmen, så utbildningen är attraktiv och lockar studenter och lever upp till de kvalitetskrav Universitetskanslersämbetet kräver. Förlorad examinationsrätt försvårar för kommunerna i rekryteringen.

Utbildningsplatser i regionen är även viktig ur aspekten att kommunerna kan erbjuda partnerskolor för praktik och därmed få en naturlig kontakt för att rekrytera personal. Likaså ser vi att möjligheten för kommunerna att erbjuda utbildad, men duktig och intresserad, personal ett tillfälle att läsa vidare och kombinera arbete med studier på högskolan är viktig, för att barnen ska få tillgång till bättre undervisning.

Livslångt lärande för utveckling med det omgivande samhället

Det livslånga lärandet handlar om att som individ och medborgare kunna utvecklas i takt med det omgivande samhället. Det är en utmaning eftersom bland annat den tekniska utvecklingen förändrar förutsättningarna i mycket snabb takt, samtidigt som samhällets utbildningsinstitutioner förändras långsamt och i vissa fall motvilligt.

Vi ser behovet av att grundskolan fokuserar på att skapa en solid kunskapsgrund för våra unga. Läsa, skriva, räkna, samhällsförståelse samt förmågan till kritiskt tänkande. Nästa nivå, gymnasiet, bör präglas av en tätare kontakt med omvärlden. Här förbereder vi våra unga för livet som vuxna ansvarstagande medborgare. Vi ger dem också verktygen för att etablera sig på en konkurrensutsatt och föränderlig arbetsmarknad, alternativt i högre studier.

Vuxenstudier ska ha ett tydligt mål och en mening för både individ och samhälle. När man diskuterar arbetsmarknadspolitik är det viktigt att se skillnaden i begreppen "sysselsättning" och "egen försörjning". Exempel på vuxenstudier med mycket framgångsrikt utfall är yrkeshögskola (YH). Det enkla konceptet är att näringslivet beskriver sitt nuvarande och framtida kompetensbehov och att utbildningen sedan anpassas efter denna beskrivning.

Vi förknippar begreppet "det livslånga lärandet" kanske tydligast med de utmaningar som uppstår när du har varit etablerad på arbetsmarknaden, antingen i Sverige eller i ett annat land, och att du sedan på grund av förändrade förutsättningar blir arbetslös. Att sätta sig i skolbänken under flera år, utan möjlighet till egen försörjning, är ett slöseri med såväl upparbetad kunskap såväl

som samhällets resurser. I dessa fall förespråkar vi arbetsintegrerad utbildning (i Dalarna bedrivs sådan framgångsrikt på exempelvis lärarprogrammet) och snabb och effektiv validering av tidigare kunskaper. Denna validering kan sedan kombineras med ändamålsenliga och effektiva vuxenstudier, exempelvis i svenska språket för utländsk vårdpersonal.

Vi vill

- **Att elever lämnar grundskolan med den kunskap och de förmågor som behövs för vidare studier.**
- **Att utbildning enbart baseras på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.**
- **Att elever får tidiga stödinsatser där målet är att alla elever ska vara oberoende av stöd.**
- **Ha en utökad och nära samverkan mellan skola, socialtjänst och Region Dalarna.**
- **Att digitalisering i skolan genomförs med elever och lärare i fokus.**
- **Att hela regionen ingår i en gemensam och utökad gymnasiesamverkan.**
- **Att fjärrundervisning används som ett verktyg för att ge alla elever tillgång till behöriga och kompetenta lärare.**
- **Att skola och näringsliv får ett utökat och nära samarbete.**
- **Att arbetsintegrerad utbildning utvecklas och utökas i såväl regionen som landet.**